

Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів при підготовці до семінарського заняття із „Соціології“ .

Тема : Соціальна структура суспільства. Медицина та охорона здоров'я як соціальний інститут.

Актуальність теми

Вивченню різноманітних аспектів соціальної структури надається провідне значення в сучасній соціології та соціології медицини. Слід врахувати, що саме соціальна структура є фундаментом, кістяком суспільства як соціальної системи, зумовлює не тільки характер соціальної взаємодії, соціальних процесів, функціонування різних галузей соціальної сфери, включаючи і сферу охорони здоров'я населення, а й вплив на інші складові суспільного організму, економічні, політичні, духовно–ідеологічні процеси тощо.

По суті соціологія медицини бере свій початок з постановки лікарем питання, що представляє собою конкретна людина (пацієнт) у системі соціальних відносин, тих суспільних зв'язків, в які вона задіяна об'єктивно. На думку російського соціолога медицини К.Н. Хабибуллина, „сукупний пацієнт є ніби дистрибутивним виразом суспільно–економічного продукту за віком, статтю, етнічним походженням, релігією, вихованням, соціальною роллю” (22, С.31).

Аналіз проблем статусно–рольової взаємодії в медицині, функціонування медицини та охорони здоров'я як соціального інституту, його взаємозв'язків з іншими соціальними інститутами тощо, є актуальною складовою професійної підготовки сучасного лікаря.

2. Навчальні цілі заняття

- усвідомлення сутності соціальної структури як фундаменту, соціального кістяка суспільства, її складових елементів;
- пояснення змісту таких основних категорій соціальної структури як „соціальний статус”, „соціальна роль”, „соціальна група”, „соціальний інститут”, їх різновидів у сучасному суспільстві;
- розуміння особливого місця медиків як професійної соціальної групи, значення холістичних, соціальних підходів у професійній діяльності сучасного лікаря;
- сформуванню у студентів навички комплексного інституціонального підходу до медицини та охорони здоров'я, з урахуванням її якісно нових функцій у сучасному суспільстві.

3. Виховні цілі

Актуальність вивчення цієї теми зумовлена потребами загальної і професійної соціалізації студентів. В процесі формування особистості майбутнього лікаря важливе значення має поглиблення соціальної самоідентифікації молоді, формування вмінь корегувати соціальні зв'язки і відносини, планувати власну життєву і професійну кар'єру, гуманістичних соціальних установок у майбутній професійній діяльності.

4. Завдання для самостійної праці під час підготовки до заняття

4.1. Теоретичні питання до заняття:

1. Сутність та основні елементи соціальної структури суспільства.

1.1. Інтерпретація соціальної структури в соціології.

1.2. Основні елементи соціальної структури

- соціальні статуси і ролі;
- соціальні групи;
- соціальні інститути.

1.3. Основні соціальні підструктури суспільства

- соціально–класова структура;
- етносоціальна;
- соціально–демографічна;
- соціально–поселенська;
- соціально–професійна.

2. Соціальні інститути. Медицина та охорона здоров'я як соціальний інститут.

2.1. Структура та механізми функціонування соціальних інститутів.

2.2. Основні соціальні інститути. Медицина як фундаментальний соціальний інститут суспільства.

2.3. Організаційні механізми функціонування медицини та охорони здоров'я у сучасному суспільстві.

2.4. Культурно–символічна система сучасної медицини.

2.5. Основні моделі статусно–рольової взаємодії лікаря та пацієнта.

2.6. Мета та функції медицини та охорони здоров'я як соціального інституту.

2.7. Проблеми медикалізації у сучасному суспільстві.

3. Проблеми реформування медицини та охорони здоров'я України в контексті світового досвіду.

3.1. Професійна і народна, нетрадиційна медицина.

3.2. Соціальний статус лікаря і цілителя в Україні.

3.3. Багатоукладність економіки охорони здоров'я і проблеми розвитку державної, страхової та приватної медицини.

4.2. Зміст теми

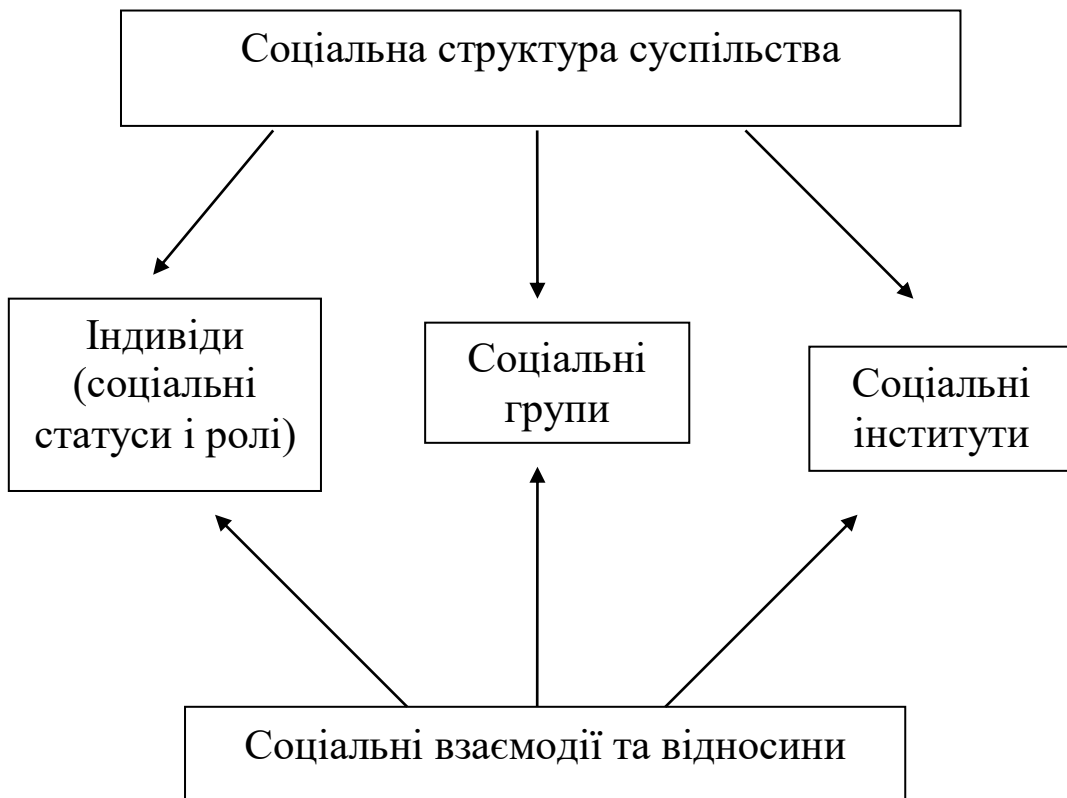
Суспільство – надскладне, багатомірне, внутрішньо розгалужене і водночас цілісне утворення, що постає як сукупність історично сформованих способів і форм взаємодії та об'єднання індивідів та їх груп. Фундаментом суспільства є соціальна структура.

Структура (від лат. Structura – будова, розташування, порядок) характеризує сукупність функціонально пов'язаних між собою елементів, зв'язків і залежностей, що складають внутрішню побудову об'єкта.

Соціальна структура суспільства – це впорядкована сукупність зв'язків між елементами соціальної системи, що надають суспільству стійкість, якісну визначеність, відрізняють його від інших соціальних явищ.

Основні елементи соціальної структури

1. Соціальні статуси і ролі
2. Соціальні групи
3. Соціальні інститути

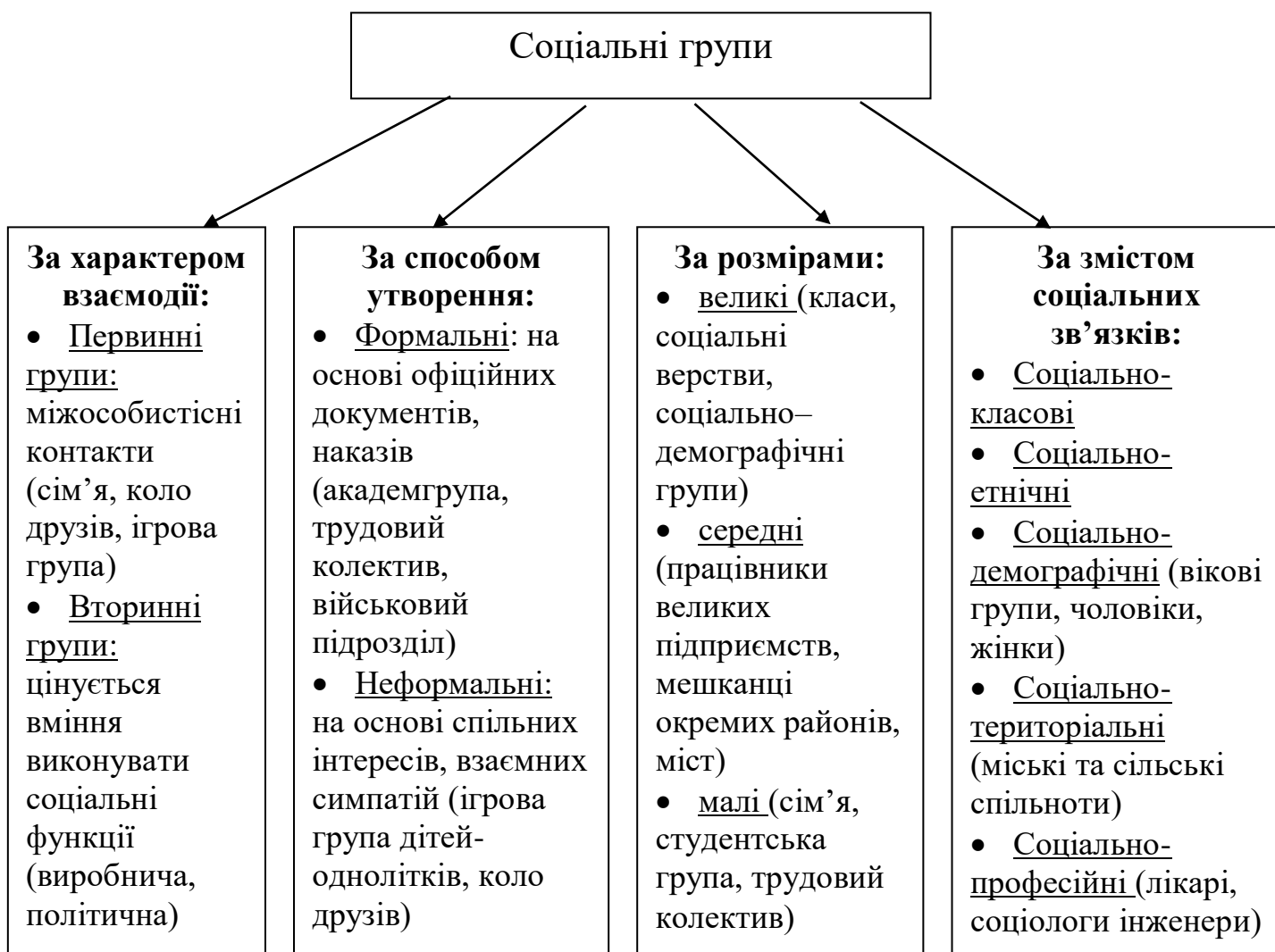

Рис. № 1. Складові соціальної структури

Соціальний статус – певна соціальна позиція індивіда в суспільстві та соціальній групі, що пов'язана з іншими позиціями через систему прав та обов'язків.

Соціальна роль – модель поведінки індивіда у відповідності з правами та обов'язками, що закріплені за певним його соціальним статусом.

Соціальна група – сукупність людей, які виділяються з решти суспільства за певними соціально значущими ознаками, об'єднані тривалими соціальними зв'язками, спільністю інтересів, формують спільні моделі поведінки.

Рис. № 2. Основні види соціальних груп

Соціальний інститут – форма організації та засіб спільної діяльності людей, що відтворюються у часі та просторі, забезпечуючи стабільне функціонування суспільних відносин.

Медицина та охорона здоров'я як соціальний інститут сучасного суспільства – форма організації та засіб здійснення соціальної практики, що спрямована на відновлення, покращення, та зміцнення здоров'я на всіх рівнях: індивідуальному, груповому, популяційному.

Медицина як система професійних наукових знань і практичної діяльності у сучасному суспільстві реалізується через *систему охорони здоров'я*, яка має свою внутрішню структуру та ієрархію, завдяки чому забезпечується стабільність соціальних зв'язків, впорядкування соціальних взаємовідносин з приводу здоров'я та хвороб.

Схема системи охорони здоров'я України.

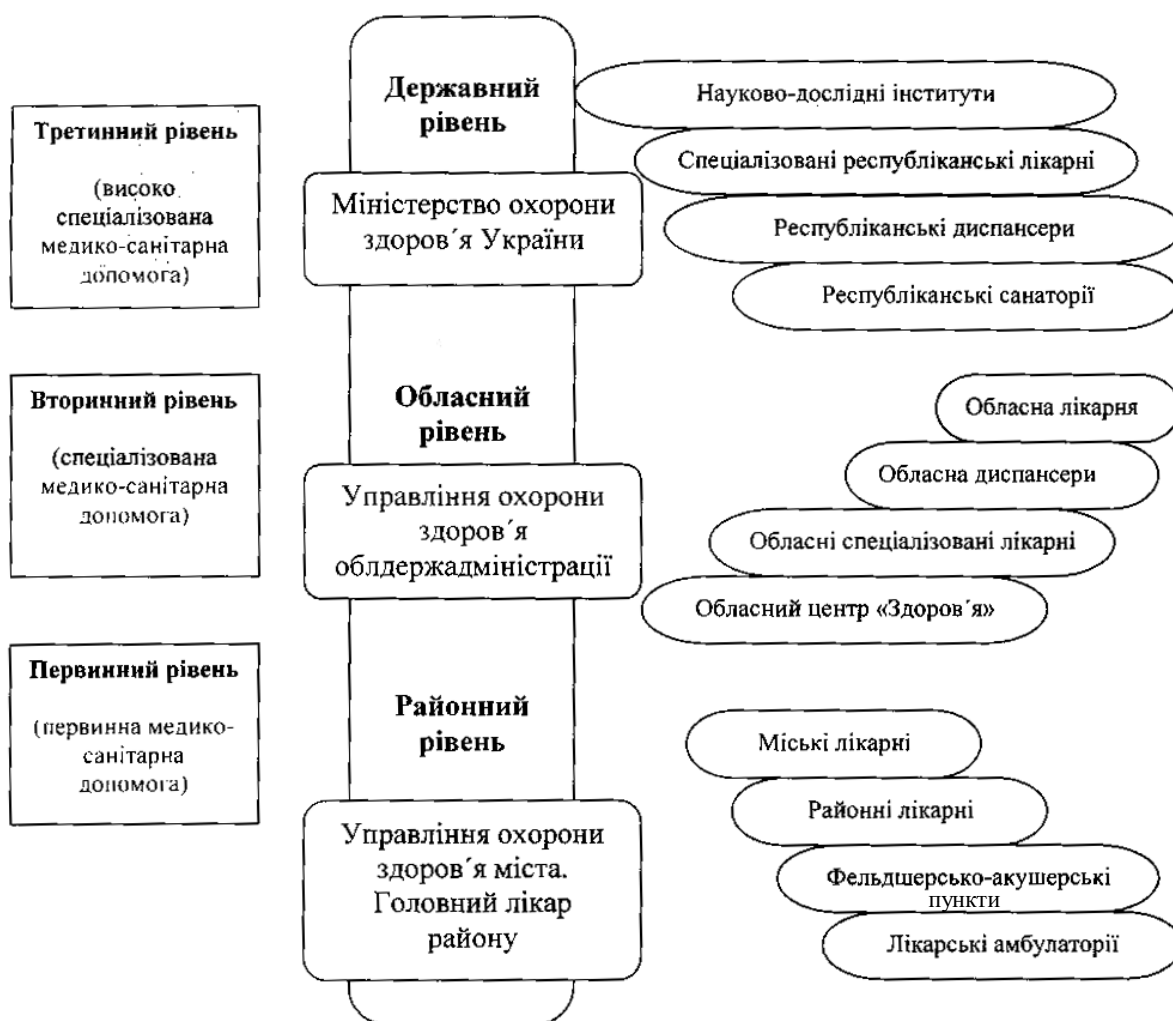

Рис. № 3. Схема системи охорони здоров'я України

Джерело: Литвинова О.Н., Коломийчук В.С. Основи економічної теорії. Підручник вищої школи. – Львів: Тріада Плюс, 2004. – с. 299.

Таблиця № 1

Інституціональні характеристики медицини та охорони здоров'я

Мета	Збереження, зміцнення та відновлення здоров'я членів суспільства.
Цінності	Життя, здоров'я.
Функції	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Загальносоціальні</i> (регулятивна, закріплення й відтворення суспільних відносин, тощо). – <i>Основні, професійні</i> (профілактика, лікування, реабілітація). – <i>Спеціальні</i> (діагностична, розробка і впровадження нових методів діагностики, лікування й профілактики, ціннісно-нормативна, психосоціальна, медичної соціалізації та освіти, тощо.)
Статусно-рольовий набір	Пацієнт, лікар, медична сестра, молодший медичний персонал, фармацевт, студент медичного навчального закладу, викладач, науковий працівник, керівник закладу охорони здоров'я.
Культурні символи	Червоний хрест, чаша із змією.
Фізичні ознаки	Лікарні, поліклініки, аптеки.
Правове забезпечення	Законодавство про охорону здоров'я.
Соціальні санкції	Громадський осуд, заходи в галузі кримінального й адміністративного права.

Медикалізація – властивий сучасним суспільствам процес, який характеризується зростанням впливу медицини на інші сфери суспільного життя, функціонування інших соціальних інститутів, індивідуальне життя людей.

Медикалізація проявляється у переведенні деяких соціальних проблем до медичної площини. Прикладом може бути розгляд деяких соціально небажаних станів, ситуацій або форм поведінки людей як медичних (алкоголізм, наркоманія, схильність до антисоціальної поведінки, труднощі у навчанні, вихованні тощо).

В соціології медицини цей термін часто вживається у негативному контексті (I.Zola, I.Ilich, E.Freidson та інші) як прояв експансії з боку медицини, узурпації нею соціальних функцій, які вона не спроможна виконувати.

Демедикалізація – процес зворотній медикалізації, який проявляється в тому, що медицина починає втрачати монополію у розв'язанні деяких проблем. У сучасному суспільстві „рішення щодо лікування почали більше аналізуватися пацієнтами та страховими компаніями” (G.Ritzer), зростає роль психологів, соціальних працівників, суспільного сектора, громадських і благодійницьких організацій у вирішенні питань здоров'я.

Теми рефератів(доповідей)

1. Лікарі як соціально-професійна група.
2. Статусно-рольові взаємовідносини в системі охорони здоров'я.
3. Роль сім'ї у підтримці і збереженні здоров'я.
4. Професійна і народна, нетрадиційна медицина: взаємодія чи протистояння?
5. Порівняльний аналіз медико-соціальних систем країн Заходу і Сходу.
6. Народна медицина як складова української національної культури.
7. Проблеми і перспективи розвитку страхової медицини в Україні.

Матеріали контролю для підготовчого етапу заняття:

Тести

Приклад:

Засновником теорії малих груп був:

- А.) Р. Мертон;
- Б.) Е. Гіденс;
- В.) Ч. Кулі;
- Г.) П. Сорокін.

Вірна відповідь: В

Студентська академгрупа є прикладом:

- А.) Великої соціальної групи;
- Б.) Малої соціальної групи;
- В.) Референтної групи;
- Г.) Неформальної групи.

Вірна відповідь: Б

Основна частина заняття:

Завдання:

1. Визначить, які соціальні статуси утворюють ваш статусний набір та з якими соціальними статусами ви пов'язані.
2. Проаналізуйте відмінності між особистісними і соціальними, природженими, аскриптивними і досягнутими соціальними статусами.
3. Що є причиною міжрольових конфліктів у житті сучасної людини? Опишіть основні міжрольові конфлікти у житті ваших однолітків.
4. В чому ви вбачаєте суттєві відмінності моделі взаємодії „лікар-пацієнт” Т. Шатса, М. Холлендера порівняно із моделлю Т. Парсонса?
5. З чим, на Ваш погляд, пов'язано порушення в соціології медицини питання, про надмірну владу медицини у суспільстві, „імперіалізм медичної професії”? Проаналізуйте характерні прояви цього явища у сучасному українському суспільстві.
6. Які інші соціальні інститути (крім медицини та охорони здоров'я) здійснюють вплив на збереження і відтворення здоров'я людей? Які існують проблеми і перспективи взаємодії медицини та охорони здоров'я з іншими соціальними інститутами, організаціями у справі покращення здоров'я нації?
7. Що, на вашу думку, зумовило актуалізацію питання про перехід від медичної моделі до холістичної медицини? Порівняти характерні ознаки медичної моделі та холістичної медицини.
8. Допишіть терміни, визначення, які пропущені у таблиці.

Тип функцій	Зміст
Загальносоціальні	Закріплення й відтворення суспільних відносин, регулятивна, _____, трансляційна.
_____	Профілактика, лікування, реабілітація.
Спеціальні	Діагностична, медичної соціалізації та освіти, _____.

9. Наведіть конкретні соціальні факти на підтвердження процесів медикалізації та демедикалізації у сучасному суспільстві.

Контрольні питання:

1. Що означає категорія „соціальна структура суспільства”?
2. В чому полягає відмінність між категоріями „соціальний статус” і „соціальна роль”?
3. Що таке соціальна група?
4. Які існують способи класифікації соціальних груп?
5. Визначте основні типи соціальних інститутів.
6. Які характерні ознаки медицини та охорони здоров’я як соціального інституту?
7. Які основні характеристики соціальної ролі лікаря?
8. Які основні характеристики соціальної ролі пацієнта?
9. В чому полягає сутність медикалізаційних і демедикалізаційних процесів?

Матеріали контролю для заключного етапу:

Експрес-опитування.

Приклад:

1. Дайте визначення поняттю «референтна група.»

Відповідь: Референтна група - це група, яка виступає для індивіда певним стандартом, з яким він співвідносить себе та оточуючих людей, за нормами якої він живе і діє (або хоче жити і діяти). Референтна група може бути для індивіда реальною групою (у разі, якщо він реально включений до її складу) та ідеальною (у разі лише орієнтацій на цінності, норми, моделі поведінки групи при відсутності реальних відносин і взаємодій).

2. В чому проявляється сутність ціннісно-нормативної функції сучасної медицини?

Відповідь: Ціннісно-нормативна функція полягає у розробці на основі досягнень медичної науки і практики, в межах певної культури уявлень про здоров'я і хворобу, які згодом стають основою для формування відповідних колективних уявлень, норм самозбережуючої поведінки, способу життя тощо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аберкромби Н., Хилл С, Тернер Б.С. Социологический словарь / Пер. с англ. - Казань 1999.
2. Андрух А. Соціологічне розуміння ролі медицини: міркування з приводу книги Е.Тейлора і Д.Філда “Соціологія здоров’я та охорона здоров’я” // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. № 2. – С.203-211.
3. Бабосов Е.М. Общая социология: Учебное пособие для студентов вузов. – Минск, 2004.
4. Гіденс Е. Соціологія / Пер. з англ. - К., 1999.
5. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська деінституалізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. №4. – С.5-22.
6. Дмитриева Е.В. Социология здоровья. Методологические подходы и коммуникационные программы. - М., 2002.
7. Зливков В. Проблеми соціальної самоідентифікації української еліти // Соціальна психологія – 2004. №6. – С.3-16.
8. Кравченко А.И. Социология - М., 2006.
9. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія : Базовий курс: Підручник. -К., 2005.
10. Дж.Масионис. Социология / Пер. с англ. – СПб., 2004.
11. Мухаев Р.Т. Социология; Учебник для вузов. – М., 2003.
12. Назар П.С., Віленський Ю.Г. Грандо О.А. Основи медичної етики. – К.,2002.
13. Ненко В. Медицинское страхование. Перспектива развития в Украине // Финансовая консультация. 2005. №10. – С.24-30.
14. Решетников А.В. Социология медицины (Введение в научную дисциплину) : Руководство. - М., 2002.
15. Соціологія : Підручник/за ред. В.П.Андрущенко.-К.-Харків, 1998.
16. Соціологія: Навчальний посібник / За заг. ред. І.Р. Байрака - К., 2005.

17. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. В.Г. Городяненка.- К.,1999.
18. Соціологія: Підручник/ За ред. В.М. Пічі. - Львів, 2004.
19. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За ред. В.М.Пічі – Львів, 2004.
20. Танчин І.З. Соціологія. Навчальний посібник. - К., 2007.
21. Уильям Коллиндж. Альтернативная медицина. Оздоровление без лекарств. – М., 1997.
22. Хабибуллин К.Н. Медицинская социология. Учебное пособие.- СПб. 2000.